

TAMNI IZRAZ PESNIČKE SAMOSVESTI

(Živorad Nedeljković: *Ulazak*, Arhipelag, Beograd, 2014)

Zbirka pesama *Ulazak* Živorada Nedeljkovića donosi novine u okvire suvereno osvojenog poetičkog prostora, karakterističnog za liriku ovog višestruko nagrađivanog pesnika. Dozvoliću sebi da generalizujem poetički centrum Nedeljkovićevog pesništva, odnosno istaknutu odliku njegovog pesničkog postupka, više puta detaljno predstavljenog u kritici (R. Mikić, M. Pantić, D. Hamović) – postupak građenja pesničkih slika preko sameravanja svakodnevice i kakvog iskustva koje se otima okvirima efemernog i u kojem se naziru okviri šireg iskustva, bez obzira na ontološku, kulturnu, intertekstualnu, istorijsku ili kakvu drugu ravan na koju referiraju. Efektna upotreba slobodnog stiha, pesme kao otvorene forme i, u određenoj meri, hermetičnog izraza takođe predstavlja suvereno osvojene odlike Nedeljkovićevog poetskog iskaza. *Ulazak* ne donosi dramatičnu promenu pesničkog postupka, ali ipak je najnovija Nedeljkovićeva zbirka pesama bremenita zrelijim i tamnijim izrazom, slobodom hermetičkog upravljanja jezikom i planom pesničke slike, složenijom simbolikom i povlačenjem rekvizita verističkog prikaza. *Ulazak* je zbirka refleksivne lirike: spoljašnji prostor manifestacija, svet iskustva i bivstvovanja je transformisan u okvir iz kojeg se selektuju potraživani fenomeni. Pesnička svest je usmerena ka iskustvima oko kojih organizuje refleksivni tok, dozvoljavajući izrazu da se obokori u hermetičkim spojevima, složenijoj semantici i teškoj prohodljivosti kroz jezičku građu no što smo navikli u Nedeljkovića. Dva su toka kanisanja poetskog iskustva prisutna u *Ulasku*, uslovno, dva dominantna pesnička postupka. Prvi predstavlja kretanje od motiva koji pripada svetu, odnosno iskustva koje pripada svakodnevnom, a koje se kroz refleksiju transformiše u iskustvo o svetu ili o čoveku, koje pretenduje na univerzalnu ravan. Tim postupkom, koji, između ostalog, poeziju Živorada Nedeljkovića povezuje sa lirikom Borislava Radovića, osigurano je dvosmerno kretanje semantike: lirsko iskustvo se kanališe od pojedinačnog ka univerzalnom (ili prividu univerzalnog koje se ostvaruje u odabranom iskustvenom registru, recimo istorijskom ili mitskom), samim tim se i okviri lirskog subjekta sameravaju sa projekcijom iskustva koje određuje pesnički svet (pesme „Slika sa Zlatibora“ i „Kap“ mogu efektno predstaviti kako veristički detalj postaje podatan začetak refleksivnog toka). Ipak, dominantni postupak u *Ulasku* je obrnuto recipročan nerečenom, podrazumeva prepoznavanje mehanizama poetskog sveta, ali ne kroz otvaranje lirskog subjekta ka svetu, već obratno, kroz poniranje u okvire sopstva. Refleksija postaje centrum pesničke slike, dok se referisani okviri sveta tek podrazumevaju kao dekor, ili učestvuju, otrgnuti, u igri hermetičkog izraza i asocijativnog semantičkog kretanja. Čitav je niz pesama koje predstavljaju refleksivni tok kroz koji se naziru krhotine ili okviri odabranog iskustva („Stvar“, „Čestica“ i druge pesme).

U *Ulasku* se, dakle, susreću dva tipa iskustvenih vizura; prva je usmerena ka projektovanju pevajućeg subjekta ka svetu, a druga ka poniranju u okvire sopstva; oba pravca iskustvenog kretanja su usmerena ka prepoznavanju čoveka (lirske svesti) i onih iskustava koja ga opsedaju. Samim tim, ako *Ulazak* predstavlja mapu fenomena koji iniciraju protok pesničke svesti (nije bitno da li su ti fenomeni izraz sveta ili izraz pevajućeg bića, odnosno da li je poetska motivacija opravdana spoljašnjim ili unutrašnjim impulsom) – *Ulazak* pretpostavlja fragmentarnu viziju sveta, mapu kako prisnih, tako i neprepoznatih pojava, prostor u kojem je kretanje duha usmereno na one fenomene koji predstavljaju ogledalo lirske svesti *Ulaska*. Pesnički svet ove zbirke je, dakle, mapirana supstancija niza potražujućih iskustava o kojima rezonuje lirski subjekt. Ta iskustva predstavljaju opravdanje postojanja pevajuće svesti, kao što i sama volja lirskog subjekta omogućava postojanje recidivima i fragmentima samog sveta. Dakle, pozicioniranje čoveka i iskustava koja ga određuju u okvirima poetskog sveta, zapravo je opravdanje namere da se prikažu fragmenti inicijalno ne(pre)poznate, ali i potražujuće lirske svesti. Na tematsko-motivskom nivou nekoliko fenomena prisutnih u okviru zatamljenog izraza i uslovljene hermetičnosti *Ulaska* zaslužuje pomen, pre svega promišljanja autopoetičke svesti, prisutnija nego u drugim Nedeljkovićevim zbirkama.

Potrebno je istaći da je *Ulazak* pažljivo komponovana celina, koju otvara uvodna pesma, „Nečujnost“, koju prati pet celina od jedanaest pesama (izuzetak je poslednja, peta celina, koju čini 12 pesama; poslednja pesma, pridodata petoj celini zbirke, zapravo je prikrivena epiloška, izlazno i sabirajuće mesto *Ulaska*). Međutim, tematski, kao i (auto)poetički opseg ovih celina zbirke nije restriktivan; propustljivost među segmentima zbirke, kao i dozivanje strukturom odvojenih celina su srazmerne tematskoj raznovrsnosti, karakterističnoj kako za celinu Nedeljkovićeve poezije, tako i za *Ulazak*. Već je u uvodnoj pesmi predstavljena potreba lirskog subjekta da sameri nemogućnost da se o određenom iskustvu progovori i potreba da se traženo iskustvo prepozna; sučeljeni su prostor neiskazanog iskustva i prostor u kom se iskustva, koja čine svet (ali i ogledalsku projekciju bića lirskog subjekta), mogu poznati preko jezika. Udvojena je pozicija pesnika, koji je podjednako nosilac potrebe i sposobnosti da o potražujućem progovori, kao i inhibirajuće svesti, koja ga onemogućava u nameri da prikaže konture traženog iskustva. Čitav je niz pesama koje komuniciraju sa uvodnom, skoro petina celoga rukopisa, u kojima je kapsulirana potreba lirskog subjekta, koga inherentno određuje ili potreba da progovori o sebi i svetu koji ga okružuje ili nemoć da se dosegne izraz. Sa autopoetičkom trasom koja orbitira oko nedostatnosti izraza, i koja ipak nije dominantna, komunicira niz pesama („Zaseda“, „Teren“, „Prepev“, „Zamisliti prazninu“), takođe, o tom korpusu pesama referiše i pesma koja zatvara zbirku, „Izlišnost“, kroz motiv „izneverenog, vazda neizgovorenog sveta“. Ipak, autopoetički kontekst *Ulaska* ne iscrpljuje se statiranjem pri stvaralački inhibiranim pozicijama; mapa sveta ispunjenog nejasnim ili potražujućim iskustvima nastaje na fonu stvaralačkog pesničkog iskustva koje podrazumeva poeziju kao mogućnost prepoznavanja fenomena putem jezičkog izraza. Takvih pesama je više: „Običan dim“, „Priznanje“, „Nevidljivo nebo“, „Kratke pesme“, „Izrecivi razlozi“. Izdvojio bih nekoliko uspešnih pesama: „Niti“ (u kojoj je osvojen poetski govor – mogućnost izricanja poetske svesti), „Čestica“ (u kojoj je predstavljena dijalektika sećanja kao opravdanja stvorenih poetskih svetova i samog estetskog stvaranja), „Pozno popodne“

(projekcija mehanizama i (ne)moći imenovanja fenomena) i „Sivilo“ (u kojoj je tematizovano transponovanje životnog, ali i univerzalnog iskustva u poetsku građu). Sa pobrojanim pesmama se samerava i već pomenuta, poslednja pesma zbirke, u kojoj se sabiraju dve autopoetičke trase *Ulaska*.

Naglašeni autopoetički kontekst, svojevrsno opravdanje ponuđenog sveta, nikako ne utiče na visoku meru, ali i disperzivnu tematiku ostatka pesničkog prostora zbirke. Mapi-rana suma iskustava, koja je kanalisana poniranjem u intimu lirskog subjekta i spoznavanjem kako okvira sopstva tako i mehanizama spoljašnjeg prostora i svakodnevice, osim što je opravdana autopoetičkim iskazima, okuplja i neke od uspešnijih pesama *Ulaska*. U pesmi „Male svetkovine“, postupci svakodnevice su uzdignuti na nivo svečanih, preko potrebnih životnih trenutaka, neophodnih za opravdanje egzistencije koju simulira ova pesma. U „Nepoznatom mestu“ (pesmi koja predstavlja skriven omaž B. Radoviću i H. L. Borhesu), semantika (pseudo)simbola (*sečiva*) predstavljena je nizom varijacija samog predmeta, ali i različitih situacija koje se sa samim predmetom mogu dovesti u vezu. Elementi od kojih se gradi predstava jednog predmeta, samim tim posredno i slika sveta, zapravo su supstrati univerzalnog iskustva na osnovu kojeg se konstituiše lirski subjekt i svet u kojem se obreo. Refleksija, odnosno poimanje potražujućih iskustava, svedoči o neponovljivosti pesničke svesti koja se konstituiše tek pri susretu sa iskustvom poput opisanog. U pesmi „Mit“, dijalektika mita, kao proizvoda kulture, suprotstavljena je ličnom iskustvu pevajućeg subjekta, određenim trenucima tihe ljubavne i porodične idile, koji ne rabe ništa od mitskog konteksta ili dinamičnosti. Nekoliko je i drugih pesama, poput pesme „Suvlasnici beline“, u kojima je bez niske patetike predstavljen mir porodičnog života, nasuprot ugrožavajućoj mehanici spoljašnjeg sveta.

Kulturno-istorijski kontekst nije prisutan samo preko aluzija na određene istorijske događaje, i preko intertekstualnih veza (V. Ilić, S. Raičković, J. P. Sterija, B. Radović, E. Kocbek, K. Hamsun, Š. Hini itd.). Kultura postaje prostor u okviru kojeg se konstituiše i ontološki opravdava pevajući subjekt, zajednica kojoj pripada (porodica, ređe nacionalni ili kulturološki kontekst), status poezije, svakako i iskustva koja pevajuća svest selektuje i, koja, povratno, postaju međaši kako sopstva pevajućeg subjekta, tako i sveta koji rekreira. Registar tih tonova se kao odlika Nedeljkovićeve poezije potvrđuje i u *Ulasku*, s tim što pesnik dozvoljava samom subjektu da katkad tihi nemir postojanja potvrdi i jačim tonovima. Na kraju, *Ulazak* se nastavlja na visoku meru poezije Živorada Nedeljkovića, i, pored razvijenog i promišljenog autopoetičkog konteksta, nudi poetski svet sačinjen od fragmenata potražujućih iskustava koji svedoče o tihom trajanju lirске svesti i preko kojih pevajuća svest ponire, na samospoznajnoj trasi, ka okvirima sopstva, neretko iznedrivši iskustveni kontekst kojem je univerzalna ravan dostatna.